

Матковська Г. О.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут»

Семантичні, граматичні й прагматичні особливості засобів формування внутрішніх текстових зв'язків

Одними із аспектів інтерпретації художніх текстів є дослідження їх структурно-семантичної єдності й засобів її втілення. Текст визначають як завершену з точки зору автора, проте у смисловому та інтенціональному вимірах відкрити для інтерпретації лінійну послідовність мовних знаків, що виражені графічним (письмовим) або звуковим (усним) способами, семантично-сміслова взаємодія яких створює певну композиційну єдність, підтриману лексико-граматичними відношеннями між окремими елементами цієї структури. Як автономний мовленнєвий і когнітивний твір текст має специфічну пропозиційно-тематичну структуру. Він реалізує певну комунікативну дію, тобто в основі тексту лежить комунікативно-прагматична стратегія або текстова функція, яка проявляється у системі мовних і контекстуальних сигналів [2, с. 18-19].

Зв'язність і цілісність (у науковій літературі також використовують синонімічні терміни когезія та когерентність) є фундаментальними властивостями тексту. Когезія, формальна зв'язність, охоплює план вираження тексту, переважно граматичні й лексичні зв'язки, що об'єднують мовні одиниці й утворюють поверхневу структуру тексту. Когерентність реалізується у змістовому плані; вона формує глибинну структуру тексту, забезпечує цілісність його змісту [3 с. 56].

Цілісність не обмежується сферою змісту, а реалізується одночасно на змістовому, комунікативному й структурному рівнях. Змістова (тематична) єдність визначається спільністю теми – смислового ядра тексту, його узагальненого змісту. Комунікативна цілісність заснована на русі інформації від відомого до нового, тобто на відношеннях комунікативної прогресії.

Структурна цілісність охоплює зовнішні сигнали, що утворюють у сукупності єдине ціле. Це поняття інтерпретують як зовнішнє вираження змістової та комунікативної цілісностей тексту [3, с. 57].

Багатовимірність тексту втілюється за допомогою внутрішньотекстових зв'язків, які відповідають його головним рівням: семантичному, лексико-граматичному, образному й прагматичному. Оскільки текст – складний знак, він має гнучку систему внутрішньотекстових зв'язків, які досліджують на основі наступних типологічних характеристик: експліцитні / імпліцитні зв'язки (за ступенем словесного вираження у тексті); лексичні / граматичні (за мовними засобами репрезентації зв'язку); паралельний / послідовний зв'язок (за характером положення фраз у контексті) тощо.

Л. Г. Бабенко пропонує класифікацію внутрішньотекстових зв'язків, яка спирається на рівневу організацію тексту. Дослідник пропонує розрізняти наступні типи зв'язків:

- на рівні семантики існування зв'язків у тексті зумовлене його концептуальністю і співвіднесенням із певним фрагментом об'єктивної дійсності;
- на рівні граматики тексту вони зумовлені закономірностями граматичного узгодження і граматичної залежності, які мотивуються законами мовної синтагматики;
- на прагматичному рівні внутрішньотекстові зв'язки зумовлені особливостями індивідуально-авторського стилю [1, с. 182].

Сукупність цих зв'язків складає систему спеціалізованих компонентів-засобів текстотворення. Кожному рівню відповідає певний тип зв'язків.

Логіко-семантичні зв'язки ґрунтуються на повторі інформації, що здійснюється на різних відрізках простору тексту, за допомогою різноманітних мовних засобів, у різному обсязі. На основі наведених параметрів розрізняють наступні типи повторів: повний тотожний, частковий лексико-семантичний, тематичний, синонімічний, антонімічний і дейктичний.

Л.Г. Бабенко звертає увагу на роль сполучників у вираженні універсальних логіко-сміслових відношень. Сполучники виконують функцію співвіднесення фрагментів тексту й самостійних реплік, фраз [1, с. 186]. Ця частина мови є універсальним засобом вираження логічних відношень у тексті, наприклад: співпадіння, об'єднання подій (кон'юнкція – *and, also, furthermore, moreover*), альтернативність (диз'юнкція – *or, else, otherwise*), протиставлення (контраюнкція – *but, instead, on the other hand, on the contrary*), залежність (субординація – *if, as soon as, as far as, when*).

Граматичні зв'язки, що формують текст, засновані на повторі граматичної семантики, граматичному узгодженні слів і синтаксичних конструкцій, які мають різне формальне вираження у тексті. Отже, до граматичних внутрішньотекстових зв'язків належать: узгодження граматичної семантики дієслів, синтаксичний паралелізм і неповнота синтаксичних конструкцій (еліпсис, парцеляція, сегментація, контекстуальна неповнота).

Прагматичні зв'язки зумовлені задумом автора, вони не обмежені текстом, а виходять за його межі. Вони стимулюють співтворчість, інтелектуальну взаємодію читача з текстом й розраховані на його певну культурну й літературно-художню компетенцію. До прагматичних зв'язків належать асоціативні, образні й стилістичні когезії.

Література:

1. Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика: Учебник; Практикум / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. – 3-е изд., испр. – М.: Флинта: Наука, 2005. – 496 с.
2. Чернявская В.Е. Лингвистика текста: поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность. Учебное пособие. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 248 с.
3. Щирова И. А., Гончарова Е. А. Многомерность текста: понимание и интерпретация: Учебное пособие. – СПб.: ООО «Книжный Дом», 2007. – 472 с.